

მართლმადიდებლობა თანამედროვე ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე და მისი პოლიტიკური ასპექტები

გურამ ლურსმანაშვილი*

I. შესავალი

ბალკანეთის ნახევარკუნძული ძალიან საინტერესო და მრავალმხრივ გამორჩეული ადგილია. მოცემულ თემაში ვისაუბრებთ XX-XXI საუკუნეებში, ამ ტერიტორიაზე არსებული სახელმწიფოებისა და სხვადასხვა ადგილობრივ მართლმადიდებელ ეკლესიათა ურთიერთკავშირებზე, სახელდობრ კი განვიხილავთ რუმინეთის, სერბეთის, ბულგარეთის, ალბანეთის, ჩრდილოეთ მაკედონიისა და მონტენეგროს შემთხვევებს.¹

II. რუმინეთი

2002 წელს ჩატარებული აღწერის მიხედვით, რუმინეთის მოსახლეობის 86.7% (რაც დაახლოებით 18.8 მილიონია) საკუთარ თავს მართლმადიდებლად თვლიდა.² ასეთი მასშტაბური მონაცემების ფონზე, არ უნდა გაგვიკვირდეს, რომ XX-XXI საუკუნეების რუმინეთის ეკლესიის ისტორია საკმაოდ არაერთგვაროვანია და სერიოზულ განხილვას საჭიროებს.

1930-1940 წლებში რუმინეთის მეფე კაროლ II (1893-1953), საბჭოთა კავშირსა და გერმანიას შორის ნეიტრალური პოზიცი-

* თეოლოგიის მაგისტრი, დოქტორანტი, სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის ასისტენტი, თეოლოგიისა და ფილოსოფიის ინსტიტუტის დირექტორი.

¹ ბალკანეთში ნაციონალიზმის, მართლმადიდებლობისა და პოლიტიკური იდენტობების შესახებ იხ., Leustean L. N., *Orthodoxy and Political Myths in Balkan National Identities*, *National Identities*, Vol. 10, N4, Birmingham, 2008, 421-432.

² Tursescu L., Stan L., *The Romanian Orthodox Church*. სტატია კრებულიში: *Eastern Christianity and Politics in the Twenty-First Century*, Edited by L.N. Leustean, New York 2014, 94.

ის შენარჩუნებას ცდილობდა, რაც არ გამოუვიდა და ქვეყანამაც საკმაოდ დიდი ტერიტორიები დაკარგა. შედეგად, იგი გადააყენეს და გენერალ იონ ვიქტორ ანტონესკუს (1882-1946) მეთაურობით ქვეყანაში სამხედრო მმართველობა დამყარდა. ანტონესკუმ გერმანიის პოზიცია დაიკავა და 1941 წელს ომში ჩაერთო. 1944 წლის 20 აგვისტოს, რუმინეთში წითელი არმია შევიდა, ანტონესკუ დაატყვევეს და ტახტზე მეფედ მიჰაი I (1921-2017) ავიდა. მოკლე პერიოდში პოლიტიკური კურსის ასეთი რადიკალური ცვლილებების გამო, რუმინეთის ეკლესიაც საკმაოდ რთულ მდგომარეობაში ჩავარდა და მასაც რამდენჯერმე მოუწია ოფიციალური პოზიციის შეცვლა.³

1943 წელს სტალინმა მართლმადიდებლობის საკუთარ პოლიტიკურ იარაღად გამოყენება გადაწყვიტა. ამავდროულად წლის 8 ოქტომბრის ბრძანებულებით რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის საქმეთა საბჭო (CAROC) შექმნა, რომელსაც გენერალი გიორგი კარპოვი (1898-1967) ხელმძღვანელობდა. ამ საბჭოს მართლმადიდებელი ეკლესია „იმპერიის“ პოლიტიკური მიზნებისამებრ უნდა ეკონტროლებინა. თუმცა, ორგანიზაციის მიზნებში საბჭოთა კავშირის გარეთ არსებული მართლმადიდებელი ეკლესიების იდეოლოგიური „გადმობირება“ შედიოდა. როგორც ზემოთ უკვე ვახსენეთ, 1944 წლის 20 აგვისტოს რუმინეთში წითელი არმია შევიდა. მივყვეთ მოვლენათა ქრონოლოგიას. ზუსტად 10 დღეში, 30 აგვისტოს, რუსეთში სპეციალური ტექსტი მოამზადეს და 3 000 ეგზემლარად რუმინეთში გაავრცელეს. დოკუმენტი პატრიარქ სერგის წერილი იყო, რომელიც მართლმადიდებელ რუმინელებს ჰიტლერთან კავშირის უარყოფისკენ მოუწოდებდა. 12 სექტემბერს, ხელისუფლებამ საბჭოთა კავშირთან დროებითი ზავი დადო, რომლის მიხედვითაც ბესარაბია და ჩრდილო ბუკოვინა საბჭოთა კავშირს

³ მეოცე საუკუნეში რუმინეთის ეკლესიაში განვითარებულ მოვლენათა მოკლე ისტორიული ანალიზი იხ., Tursescu L., Stan L., *The Romanian Orthodox Church and Post-Communist Democratisation*, Europe-Asia Studies, Vol. 52, N8, 2000, 1467-1488.

გადაეცემოდა, რაც ამ ადგილებში მოსკოვის იურისდიქციის გავრცელებას ნიშნავდა. 1945 წლის 31 იანვარს, რუმინული დელეგაცია მოსკოვში ჩავიდა. დელეგაციაში იმყოფებოდა მამა კონსტანტინე ბურდუკეაც, რომელიც, გარკვეული დროის განმავლობაში რუმინეთის კომუნისტური პარტიის წევრიც იყო.

CAROC-მა სპეციალური ანგარიში მოამზადა, რომლის მიხედვითაც განსაკუთრებული ყურადღება უნდა გამახვილებულყო იმ ზარალზე, რომელიც 1918-1941 წლებში მოსკოვის ეკლესიამ რუმინეთისგან მიიღო. მოხსენების ბოლოს სპეციალური სია იყო დართული, თუ რა უნდა მოემოქმედებინა რუმინელ სამღვდლოებს ნარსულში ჩადენილ მოქმედებათა „გამოსასყიდად“, მასში კი შედიოდა ღვთისმსახურებაში „ძველი სტილის აღდგენა;“ რუსულენოვანი სამრევლოებისთვის საკუთარი ხარჯებით, სლავურ ენაზე ლიტურგიკული წიგნების გამოცემა; სხვადასხვა სახის მატერიალური ზარალის ანაზღაურება და იმის განცხადება, რომ სსრ კავშირის წინააღმდეგ არ ისაუბრებდნენ და არ დანერდნენ. 6 მაისს, ეს მოთხოვნები, შესაბამისი ფორმით იყო გამეორებული რუმინეთის პატრიარქ ნიკოდიმისადმი (1864-1948) პატრიარქ ალექსის მიერ გაგზავნილ სააღდგომო წერილში.

1945 წლის 12 მაისს, სტალინის პირადი თანხმობით, მოსკოვის ეკლესიის დელეგაცია მოლაპარაკებების გასამართად რუმინეთში ჩავიდა. თუმცა, მოლაპარაკებები წარმატებით ვერ დასრულდა. ამის შემდეგ, რუმინეთის ხელისუფლებამ, საბჭოთა კავშირის მითითებით სპეციალური დელეგაცია ჩამოაყალიბა და პატრიარქი ნიკოდიმიც იძლებული გახდა, რომ 1946 წელს, მოსკოვში იმ დელეგაციასთან ერთად ჩასულიყო, რომელიც თავად მას არ დაუკომპლექტებია. მოსკოვში ჩასული დელეგაცია პატრიარქ ალექსის (1877-1970), მიტროპოლიტ ნიკოლაი იარუშევიჩს (1892-1961), გიორგი კარპოვს და მის მოადგილე ნიკოლაი ბლინოვს შეხვდა.

შეხვედრისას განხილული პირველი საკითხი რუმინეთის იმჟამინდელ მთავრობასთან დამოკიდებულება იყო, მეორე ის, რომ

ორივე ეკლესია ეკუმენურ მოძრაობაში ჩართულობას წყვეტდა, რადგან ეს მოძრაობა „პოლიტიკური იყო და ანტი-დემოკრატიული ხასიათი ჰქონდა.“ მესამე თემა კათოლიკურ ეკლესიას ეხებოდა, რაზეც ორადეას ეპისკოპოსმა ნიკოლაე პოპოვიჩმა (1903-1960) და მოლდოვისა და სუკაევას დამხმარე ეპისკოპოსმა იუსტინიანე მარინამ (შემდგომში პატრიარქი, 1901-1977) განაცხადეს, რომ „მოსკოვი მართლმადიდებლობის ცენტრი უნდა გამხდარიყო და რომ რუსეთის მართლმადიდებელ ეკლესიას, სხვა ეკლესიებისთვის, კათოლიკეთა წინააღმდეგ უნდა ეწინააღმდეგებოდა.“

1947 წლის 30 მაისს, პატრიარქი ალექსი, ლენინგრადის მიტროპოლიტ გრიგოლი ჩუკოვთან (1870-1961), მთავარეპისკოპოს ვიტალი ვედენსკისა და ორ მღვდელთან ერთად რუმინეთში ჩავიდა. ვიზიტის ძირითადი მიზანი რუმინეთის ეკლესიის 1947 წლის მოსკოვის საერთო მართლმადიდებლურ კრებაზე დასწრება იყო. პატრიარქი ნიკოდიმი დასწრებაზე ყოყმანობდა, თმუცა, მისი ეს ორჭოფობა პრემიერ მინისტრ პეტრუ გროზამ (1884-1958) გადაფარა, რომელიც დასავლური ქრისტიანობისა და ეკუმენური მოძრაობის წინააღმდეგ გამოვიდა და მისი აქტიურობით, ნიკოდიმი მართლმადიდებლურ ფორუმში მონაწილეობას დათანხმდა.⁴

რაც შეეხება სტალინის შემდგომ პერიოდს. უშიშროების ყოფილმა ოფიცერმა როლანდ ვასილევჩიმ (რომელიც რუმინეთის გარკვეულ ტერიტორიაზე, 1976-1986 წლებში სასულიერო პირების გადაბირებაზე იყო პასუხისმგებელი) განაცხადა, რომ 1960-იანი წლებიდან აქტიურად დაიწყო სასულიერო პირთა რეკრუტირებაზე მუშაობა. საბოლოოდ კი, რუმინეთის სასულიერო პირების დაახლოებით 80%-ზე მეტი იყო რეკრუტირებული. ოფიცერმა განაცხადა, რომ საინფორმაციო ხაზი [სასულიერო პირები] ძირითადად ნაციონალისტური, შოვინისტური და ქსენოფობიური სულით ინვრთნებოდნენ, ხოლო მაღალი იერარქიის წარმომადგენლები

⁴ სტალინური პერიოდის რუმინეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის შესახებ იხ., Kalkandjewa D., *The Russian Orthodox Church, 1917–1948, From Decline to Resurrection*, Routledge 2015, 266-272.

კი უშუალოდ დაზვერვისა და კონტრ დაზვერვის დეპარტამენტის მიერ მუშავდებოდნენ და ისინი კომპლექსურ სავარჯიშო პროგრამას გადიოდნენ. ისინი იგზავნებოდნენ უცხოეთში, აგროვებდნენ ინფორმაციებსა თუ დეზინფორმაციებს და რუმინელ ემიგრანტებს რუმინეთისა და მისი კომუნისტური ხელმძღვანელობის შესახებ არასწორ ცნობებს აწვდიდნენ.⁵

იგივე ვასილევინი ამბობს, რომ ჩვეულებრივ მოქალაქეთაგან განსხვავებით, ექიმებს, პროფესორებს, ინჟინრებს, ჟურნალისტებსა და მღვდლებს უცხოეთში მოგზაურობის უფლება ჰქონდათ, ოღონდ ეს მოგზაურობა საიდუმლო პროგრამის პროტოკოლის მიხედვით უნდა განხორციელებულიყო. დაბრუნების შემდგომ მათ მოხსენებები უნდა დაენერათ და საკუთარ პოლიტიკურ შეხედულებებზე, მომავალ გეგმებსა და კომუნისტური რეჟიმისადმი ლოიალურობაზე ძალიან მკაფიო გადაწყვეტილებები უნდა გადმოეცათ. მათი სატელეფონო საუბრები, ფოსტა, გადაადგილება, სახლები და სამუშაო ადგილები კონტროლდებოდა. ამგვარმა მიდგომებმა რუმინეთში, კათოლიკური ეკლესიის წინააღმდეგ საკმაოდ სერიოზული აგრესია გამოიწვია. ვასილევინი ამბობდა, რომ გადამობირების შემდეგ თითოეულ სასულიერო პირზე 2 შედარებითი ფაილი დგებოდა, რომლებსაც ერთნაირი პროტოკოლის ნომერი ჰქონდათ. პირველი იყო უშუალოდ სასულიერო პირზე, ხოლო მეორე კი სხვა პიროვნებათა შესახებ ამ სასულიერო პირის მიერ მონოდეზულ ინფორმაციაზე.⁶

1986 წელს, რუმინეთის პატრიარქად უნეტარესი თეოკტისტე (1915-2007) აირჩიეს. ამ დროს რუმინეთს კომუნისტი დიქტატორი ნიკოლაი ჩაუშესკუ მართავდა. 1999 წელს, რუმინეთის ხელისუფლებამ გადაწყვიტა, რომ რუმინელ მოქალაქეებს საჯარო პირების შესახებ არსებულ არქივებისადმი წვდომა ჰქონოდათ. რაც

⁵ Flueraș T., "Preot,ii-informatori Erau un Organ de Sondare a Opiniei publice," *Evenimentul Zilei* (14 June 1999). იხ., ციტირება, Stan I., Tursescu L., *Religion and Politics in Post-Communist Romania*, New York, 2007, 79.

⁶ იხ., იქვე.

რუმინეთის ეკლესიისათვის მიუღებელი იყო. მოგვიანებით, რუმინეთის ეკლესიამ განაცხადა, რომ მას, როგორც დამოუკიდებელ ინსტიტუტს, საერო კანონმდებლობისადმი დამორჩილების მოვალეობა არ ჰქონდა.⁷ ამის მიუხედავად, გარკვეულ სასულიერო პირთა კომუნისტურ მთავრობასთან თანამშრომლობის შესახებ ინფორმაციები მაინც გასაჯაროვდა. მაგალითად, ბანატის მიტროპოლიტი ნიკოლაე კორნეანუ, 1961 წლიდან თანამშრომლობდა კომუნისტურ მთავრობასთან. 1963 წელს (იმ დროს, როდესაც მისი ეპისკოპოსად კურთხევიდან ორი წელი იყო გასული), მას აღწერდნენ როგორც ისეთ ადამიანს, რომელსაც საერთოდ არ სჯეროდა საეკლესიო სწავლებებისა და დოგმების და რომელიც დარწმუნებული იყო, რომ ეკლესია ყოველთვის მასებზე ზემოქმედების ინსტრუმენტად გამოიყენებოდა.⁸

ისტორიკოსმა დორინ დობრინკუმ 2001 წელს განაცხადა, რომ მან ნახა დოკუმენტი, რომლის მიხედვითაც თეოკტისტეს „რკინის მცველთა“ ორგანიზაციაში (ეს იყო ორგანიზაცია, რომელიც ანტი-სემიტური მიდგომებით გამოირჩეოდა) წევრობა დასტურდებოდა. იგი 1941 წლის ფაშისტური აჯანყებაშიც მონაწილეობდა, რომლის დროსაც 416 ადამიანი გარდაიცვალა (მათგან 120 ებრაელი იყო).⁹ დორან დობრინკუს სხვა ისტორიკოსებიც აყვენ და ღიად დაინყეს საუბრები თეოკტისტეს „რკინის მცველებთან“ კავშირზე, რაც დოკუმენტურადაც დასტურდებოდა. მოგვიანებით თეოკტისტემ შესაბამის ორგანოებთან თანამშრომლობა აღიარა კიდეც და წმინდა სინოდს გადადგომის თხოვნით მიმართა. 1990 წლის 10 იანვარს, რუმინეთის წმინდა სინოდმა თეოკტისტეს თხოვნა დააკმაყოფი-

⁷ Tursescu L., Stan L., Religion and Politics in Post-Communist Romania, New York 2007, 103.

⁸ CNSAS Decision No.2410/28 August 2007. იხ., <<http://www.cnsas.ro>> [15.11.2022]. იხ., ციტირება – Tursescu L., Stan L., The Romanian Orthodox Church, 1917–1948, From Decline to Resurrection, Routledge, 2014, 97; იხ., Tursescu L., Stan L., Religion and Politics in Post-Communist Romania, New York 2007, 77.

⁹ Tursescu L., Stan L., The Romanian Orthodox Church, 1917–1948, From Decline to Resurrection, Routledge 2015, 95; იხ., Tursescu L., Stan L., Religion and Politics in Post-Communist Romania, New York 2007, 71.

ლა, მაგრამ 3 თვის შემდეგ იგი კვლავ დააბრუნა საკუთარ პოზიციას. თეოკრატულ საუბრისას აუცილებლად უნდა აღვნიშნოთ, რომ საკუთარი კომუნისტური წარსულის მიუხედავად, იგი ქვეყნის ევრო-ატლანტიკურ კურსს არ ეწინააღმდეგებოდა და 1999 წლის მაისში, რომის პაპ იოანე-პავლე II-ის ბუქარესტში ვიზიტსაც დადებითად შეხვდა.¹⁰

რუმინელი ისტორიკოსები და მკვლევრები ღიად ლაპარაკობენ, რომ რუმინეთის ეკლესია იმდენად იყო კომუნისტური რეჟიმის მსხვერპლი, რამდენადაც კომუნისტური რეჟიმის დამხმარე. რადგან, ერთი მხრივ, კომუნისტების მიერ დახოცილ, დაკავებულ და რეპრესირებულ სასულიერო პირებზე მტკიცებულებები თუ არსებობენ, ხელმისაწვდომია ინფორმაციები იმ სასულიერო პირებზეც, რომლებიც რუმინეთის კომუნისტურ ხელისუფლებასა და უშიშროების ორგანოებთან საკმაოდ აქტიურად თანამშრომლობდნენ.¹¹

III. სერბეთის ეკლესია

მეოცე საუკუნეში სერბეთის ეკლესიასთან დაკავშირებით განვითარებული მოვლენები საკმაოდ კომპლექსურია.¹² 1930-1941 წლებში სერბეთში ვესტერნიზაციის გარკვეული მოძრაობა შეინიშნებოდა, თუმცა, ქვეყანაში კომუნისტური მმართველობის დამყარების შემდეგ, ეს იდეა ვერ განხორციელდა. პირიქით. ამ პროცესებს თავისი ობიექტური ისტორიული გარემოებები ახლდა თან.

1938 წელს, სერბეთის პატრიარქად მიტროპოლიტი გავრილო დოჟიჩი (1881-1950) აღსაყრდა, რომელიც ომის მსვლელობისას

¹⁰ რომის პაპ იოანე-პავლე II-ის ვიზიტი იხ., <<https://www.youtube.com/watch?v=Xq-lv6yVcMs>> [18.11.2022].

¹¹ იხ., Tursescu L., Stan L., Religion and Politics in Post-Communist Romania, New York 2007, 88.

¹² მეოცე საუკუნეში სერბეთის ეკლესიაში განვითარებულ მოვლენათა მოკლე ისტორიული ანალიზი იხ., Magocsi P. R., Historical Atlas of Central Europe, University of Toronto Press 2018, 217-219.

ნაცისტებმა დააპატიმრეს და სერბეთის ეკლესია ფაქტობრივად მწყემსმთავრის გარეშე დარჩა. ამ დროს, 1945 წლის აპრილში, რუსეთის ეკლესიის დელეგაცია, კიროვოგრაძის ეპისკოპოს სერგის (ლარინი) ხელმძღვანელობით ბელგრადში ჩავიდა. უპირველესი საკითხი, რაც რუსებმა წინ წამოიწიეს, იყო სერბეთის ეკლესიის სინოდის ვატიკანთან და კათოლიკეებთან დამოკიდებულება. ეპისკოპოსი სერგი კმაყოფილი დარჩა მიტროპოლიტ იოსებ ცვიიოვიჩისა (1878-1957) და სხვა სერბი ეპისკოპოსების დამოკიდებულებით, რომლებმაც განაცხადეს, რომ კათოლიციზმი „მართლმადიდებლობის ყველაზე საშიში მტერი იყო.“

1946 წლის ზამთრის მიწურულს, სერგი ბელგრადში მეორედ ჩავიდა, რა დროსაც თან ახლდა პატრიარქ ალექსის პირადი მდივანი ლევ პერიისკი. განსახილველი საკითხი მოსკოვის საეკლესიო იურისდიქციაში ჩეხეთ-სლოვაკეთის გადასვლას ეხებოდა, რაზეც სერბული მხარე მტკიცე უარს აცხადებდა. ამ შემთხვევაში საბჭოთა კავშირი ორი მიმართულებიდან ცდილობდა სიტუაციის თავის სასარგებლოდ წარმართვას, სახელდობრ მოსკოვში მყოფ ჩეხეთ-სლოვაკეთის ელჩის იაროსლავ ჰორაკისა და ჩეხეთ-სლოვაკეთის მთავრობის წარმომადგენელ ვ. ზორინის მეშვეობით, რომელსაც ჩეხეთ-სლოვაკეთის მთავრობის სახელით უნდა მოეთხოვა სერბეთის ეკლესიის სინოდისათვის, ჩეხეთ-სლოვაკეთის ეკლესიის მოსკოვის იურისდიქციაში გადასვლაზე დათანხმება. საბოლოოდ, სერბეთის ეკლესიას სხვა გამოსავალი აღარ დარჩა და 19 მარტს, მიტროპოლიტმა იოსებმა მოახსენა რუსებს, რომ სინოდმა თანხმობა განაცხადა პრიჩაევოს ეპარქიის მოსკოვის იურისდიქციაში გადასვლასთან დაკავშირებით.

სერბულ და რუსულ მხარეებს შორის მოლაპარაკებისას განსაკუთრებულად რთული გამოდგა იუგოსლავიაში მცხოვრები რუსი მართლმადიდებლების იურისდიქციასთან დაკავშირებული საკითხი. საბოლოოდ, 1946 წლის შემოდგომაზე, მუკაჩევო-პრიჩაევოს მიტროპოლიტ ვლადიმერ რაიჩი, საბჭოთა კავშირში

ჩავიდა და იუგოსლავიაში არსებული რუსული სამრევლოების მოსკოვის საპატრიარქოს იურისდიქციაში გადასვლაზე ხელი მოაწერა.

1945 წლის შემოდგომაზე, ამერიკის შეერთებული შტატების ჯარებმა პატრიარქი გავრილო ტყვეობიდან გაათავისუფლეს. გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ კი იგი იუგოსლავიაში დაბრუნდა. გავრილომ რუსეთის მიმართ თავისი სიმპატიები ღიად გამოხატა, დაადანაშაულა რომის პაპი და ხაზი გაუსვა სლავ მართლმადიდებელთა ერთობის იდეას. მალე ბელგრადში მიტროპოლიტი ნიკოლაი იარუშევიჩი ჩავიდა, რომლის სტუმრობის შემდეგაც გავრილომ უფრო გააძლიერა პრორუსული და ანტიეკუმენური გამოსვლები.¹³

1990-იანი წლებიდან იუგოსლავიის დაშლის პროცესების მონმენი ვხდებით. თუ გავიხსენებთ ხორვატიასთან (1991-1995) და ბოსნია-ჰერცეგოვინასთან (1992-1995) მიმდინარე ომებსა და მასთან დაკავშირებულ პერიპეტეებს, ამ პროცესებში სერბეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის როლი ნათელი გახდება. 1945 წლის შედეგ ქვეყანაში მიზანმიმართული ნარატივი ვრცელდებოდა, რომ სერბები და სერბი მართლმადიდებლები, მეორე მსოფლიო ომის დროს გენოციდის (განსაკუთრებით კი ხორვატი ფაშისტების მხრიდან) მსხვერპლნი იყვნენ. მსხვერპლისა და ნაციონალისტური ნარატივის შექმნაში განსაკუთრებით აქტიურობდნენ ზაჰუმლიე-ჰერცეგოვინას ეპისკოპოსი ათანასე იევტიჩი (1938-2021) და მონტენეგრო-ლიტორალის ეპისკოპოსი ამფილოქე რადოვიჩი (1938-2020). ამ ეპისკოპოსების აზრით, იუგოსლავია უპირველესად ჩამოყალიბდა, როგორც მსოფლიოს ანტი-დასავლური ალქმის მოდელი, ხოლო იუგოსლავიაში არსებულ უარყოფით მოვლენებში (როგორებიცაა: სეკულარიზმი, ინდივიდუალიზმი, მატერიალიზმი და კომუნიზმი) დამნაშავე და-

¹³ სტალინური პერიოდის სერბეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის შესახებ იხ., Kalkandjiva D., *The Russian Orthodox Church, 1917–1948, From Decline to Resurrection*, Routledge 2015, 279-289.

სავლეთი იყო. ისეთი მართლმადიდებელი თეოლოგები, როგორებიც იყვნენ ნიკოლაი ველიმიროვიჩი (1881-1956) და იუსტინე პოპოვიჩი (1894-1979) ქვეყანაში ანტიდასავლურ ნარატივს დაუფარავად ქმნიდნენ. ამ ფონზე, იუგოსლავიის კრიზისი იმ კუთხით აღიქმებოდა, რომ სერბების ადგილობრივი მტრები (ხორვატები, ბოსნიელები და ალბანელები) იმ დასავლური გეგმის ნაწილი იყვნენ, რომელიც ადგილობრივი კულტურის მატერიალისტი და ანტი-რელიგიური ცივილიზაციებით შეცვლას ისახავდა მიზნად. ამგვარად, იუგოსლავიის კრიზისი იყო არა ლოკალური, არამედ გლობალური მოვლენა. სერბი მართლმადიდებელი ემიგრირებული ფილოსოფოსი მ. მარკოვიჩი 1944 წელს აცხადებდა, რომ დასავლეთს საკუთარი ოცნების ასრულება სურდა, რაც მართლმადიდებლური რუსეთის დანგრევას გულისხმობდა. ამისათვის კი, უპირველესად, რუსეთის საზღვრებთან არსებული მართლმადიდებელი ქვეყნები უნდა გაენადგურებინა, რომელთა რიცხვშიც სერბეთიც შედიოდა.¹⁴ სერბეთის მართლმადიდებელ ეკლესიაში, ღიად გამოხატული ანტიეკუმენური პოზიცია ცალკეულ შემთხვევებს ნამდვილად არ წარმოადგენდა, პირიქით, ძალიან ბევრი სასულიერო პირი სწორედ ამ იდეოლოგიას იზიარებდა და ავრცელებდა. მაგალითად, რასკასა და პრიზნენის ეპისკოპოს არტემი რადოსავლიევიჩის (1935-2020) ეპარქია კოსოვოს პროვინციის დიდ ნაწილს მოიცავდა. იგი იუსტინე პოპოვიჩის მოწაფე იყო და კომუნიზმის დროს მართლმადიდებლურ სემინარიაშიც ასწავლიდა. მისი მასწავლებლის, იუსტინეს მსგავსად, იგიც ეკუმენიზმის დიდი მოწინააღმდეგე იყო და მას მართლმადიდებლური სინმინდისათვის საფრთხედ მიიჩნევდა.¹⁵

სერბეთის ეკლესიასთან წლების მანძილზე არაერთი სკანდალი იყო დაკავშირებული, რომელიც სხვადასხვა პერსპექტივიდან

¹⁴ Buchenau K., *The Serbian Orthodox Church*. სტატია კრებულში: *Eastern Christianity and Politics in the Twenty-First Century*, Edited by. Leustean L.N., New York 2014, 70.

¹⁵ იქვე, 73.

განსხვავებულად აღიქმებოდა. მაგალითად, ეპისკოპოს ვასილი კაჩავენდას (დაბ. 1938) შესახებ არსებული დოკუმენტები ცხადყოფს, რომ იგი 1960 წლიდან თანამშრომლობდა კომუნისტურ უშიშროების სამსახურებთან. თეოლოგიის სტუდენტი მილიჩ ბლაჟანოვიჩი, რომელიც ვასილის სექსუალურ შევიწროებას ეწინააღმდეგებოდა, 1999 წელს მოკლეს, მას შემდეგ რაც მან საკუთარი ისტორიების შესახებ ღიად დაინყო საუბარი.¹⁶ კიდევ ერთი სკანდალი ეპისკოპოს პახომი გაჩიჩს უკავშირდება, რომლის წინააღმდეგაც 2003 წლის იანვარში ადგილობრივ სასამართლოში საქმის განხილვა დაინყო (მას ბრალად უყენებდნენ თავისი სტიქაროსნების მიმართ განხორციელებულ სექსუალურ შევიწროებას). ამ ახალგაზრდებს თვით ეპარქიის სასულიერო პირები და მონაზვნებიც კი უჭერდნენ მხარს, მაგრამ ეპისკოპოსი პახომი აცხადებდა, რომ იგი ალბანეთისა და აშშ-ს შეთქმულების მსხვერპლი იყო, რომლებსაც რეგიონში სერბული გავლენებისა და მართლმადიდებლობის შესუსტება სურდათ.¹⁷ საბოლოოდ, წმინდა სინოდმა, პახომის ადგილზე დროებით გაამწესა ეპისკოპოსი ეგნატე მიდიჩი, რომელმაც პირდაპირ განაცხადა, რომ ეს მოვლენები ეკლესიის წინააღმდეგ ბრძოლის ნაწილი იყო. 2007 წელს ეს საქმე „საკმარისი სამხილების არარსებობის გამო“ დაიხურა.¹⁸

სერბეთის ეკლესიაზე საუბრისას აუცილებლად უნდა აღვნიშნოთ, რომ 2009 წლის 15 ნოემბერს, 95 წლის ასაკში, პატრიარქი პავლე გარდაიცვალა, რომელიც ჯანმრთელობის მდგომარეობის გამო ფაქტობრივად ლიტურგიას ვეღარ აღასრულებდა. 2008 წელს პავლემ გადადგომის მოთხოვნით მიმართა სინოდს, თუ-

¹⁶ Radio Sarajevo, 20 June 2011, 5 July 2011, 7 July 2011, 22 July 2011, 10 August 2011, 17 August 2011, 5 September 2011, იხ <<http://www.radiosarajevo.ba/>> [15.11.2022]; იხ., ციტირება The Serbian Orthodox Church, Eastern Christianity and Politics in the Twenty-First Century, New York 2014, 84.

¹⁷ Buchenau K., The Serbian Orthodox Church. სტატია კრებულში: Eastern Christianity and Politics in the Twenty-First Century, Edited by. Leustean L.N., New York 2014, 83.

¹⁸ იქვე.

მცა სინოდმა თხოვნა არ დააკმაყოფილა, რადგან ეპისკოპოსები სინოდს შიგნით იმდენად იყვნენ დაყოფილები, რომ რეალურად არცერთ ფლანგს არ ჰქონდა მიღებული გადამწყვეტი უპირატესობა და ეს დაპირისპირება აუცილებლად გამოვიდოდა გარეთ, რაც ეკლესიის რეპუტაციას ხელს შეუშლიდა. ამ მდგომარეობაში ჩათვალეს, რომ ჯობდა ისევ პავლე დარჩენილიყო ოფიციალურ პატრიარქად. რაც შეეხება თავად ამ დაჯგუფებებს. უპირველესად უნდა ვახსენოთ, რომ ამფილოქე რადოვიჩი და ვასილი კაჩავენდა ნაციონალისტური, ე.წ. „ბოსნიური ლობის“ არაოფიციალურ ლიდერებად მიიჩნეოდნენ.¹⁹ ეპისკოპოსთა შორის ნაციონალისტურის გარდა, იდეოლოგიური განსხვავებანიც არსებობდა, მაგალითად, ერთ მხარეს იდგნენ ახალგაზრდა ეპისკოპოსები, რომლებმაც თეოლოგია იუგოსლავიის დაშლის შემდეგ ისწავლეს და ისინი უფრო გახსნილ ადამიანებად მიიჩნეოდნენ (შეიძლება დავასახელოთ ეპისკოპოსი გრიგორი დურიჩი, დაბ. 1967), ხოლო მეორე მხარეს კი იუგოსლავიის არსებობის პერიოდში ხელდასხმული ეპისკოპოსები, რომელთათვისაც დასავლეთი ცალსახად უარყოფით მოდელთან ასოცირდებოდა. საბოლოოდ, პავლეს შემდგომ სერბეთის ეკლესიის პატრიარქად ირინეოსი (1930-2020) გამოირჩიეს, რომლის შესახებ საუბრისას აუცილებლად უნდა ვახსენოთ, რომ მას რომის პაპის ნიშში (ქალაქი, სადაც იმპერატორი კონსტანტინე დაიბადა) მონწევა სურდა, მაგრამ ამის გამო, იმხელა დაპირისპირება დაიწყო როგორც ხალხში, ასევე, სასულიერო პირებში, რომ იგი იძულებული გახდა ამ სურვილზე უარი ეთქვა. პაპის ჩამოსვლის მოწინააღმდეგეთა სამ ჯგუფად დაყოფაა შესაძლებელი: I) ჯგუფი, რომელშიც მიიჩნევდნენ, რომ ოფიციალურ ვატიკანს ბოლოში უნდა მოეხადა სერბებისთვის იმ ზარალის გამო, რომელიც ქვეყანამ და მოსახლეობამ მეორე მსოფლიო ომის დროს მიიღო; II) ჯგუფი, რომელიც მიიჩნევდა, რომ პაპის სერბეთში ჩასვლას,

¹⁹ Buchenau K., *The Serbian Orthodox Church*. სტატია კრებულში: *Eastern Christianity and Politics in the Twenty-First Century*, Edited by. Leustean L.N., New York 2014, 79.

შეიძლება რუსეთის ეკლესიასთან ურთიერთობათა დაძაბვა გამოენჯია; III) ჯგუფი, რომლის წევრებიც ფიქრობდნენ, რომ პაპის ჩამოსვლა იმხელა პროტესტს გამოიწვევდა ქვეყანაში, რომ ჩამოსვლის მომხრე ეპისკოპოსთა სიცოცხლეც კი შეიძლება საფრთხის ქვეშ დამდგარიყო.²⁰

საბოლოოდ, რომის პაპის სერბეთში ვიზიტი არ შედგა. სერბეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის პოლიტიკურ-ნაციონალისტური პოზიცია ძალიანაა დაკავშირებული ჩრდილოეთ მაკედონიისა და მონტენეგროს ეკლესიათა ავტოკეფალიებთან, რომელთა შესახებაც ქვემოთ უფრო დეტალურად ვისაუბრებთ.

IV. ბულგარეთი

1872 წელს კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოსა და ბულგარეთის ეკლესიას შორის ევქარისტიული კავშირი გაწყდა, რითაც, ბულგარეთის ეკლესიის ფაქტობრივი სქიზმა დაიწყო. 1945 წლის 21 იანვარს მიტროპოლიტი სტეფანე I (1878-1957) ბულგარეთის ეგზარქოსად გამოირჩიეს. ამავე დღეს, ბულგარეთის სინოდმა მოსკოვის საპატრიარქოს თხოვნით მიმართა, რომ მოფლიო საპატრიარქოსთან არსებული სქიზმის შეწყვეტაში დახმარებოდა. მსოფლიო საპატრიარქომ სქიზმა შეწყვიტა და ავტოკეფალიის ტომოსი უბოძა ბულგარეთის ეკლესიას.

სტეფანე ბულგარეთის ეკლესიის საპატრიარქო სტატუსში აყვანას ცდილობდა, რაშიც დახმარებას რუსები პირდებოდნენ. ამავდროულად, ისინი ცდილობდნენ, რომ სტეფანე მსოფლიო საპატრიარქოსაგან მაქსიმალურად დისტანცირებული ყოფილიყო. თავის მხრივ, გენერალი კარპოვი (რომელიც სტალინის დავალებით საეკლესიო საქმეების მოგვარების მანდატით იყო აღჭურვილი) სტეფანეთი უკმაყოფილო იყო, რამდენადაც ეს

²⁰ Buchenau K., *The Serbian Orthodox Church*. სტატია კრებულში: *Eastern Christianity and Politics in the Twenty-First Century*, Edited by. Leustean L.N., New York 2014, 80.

უკანასკნელი ეკუმენური მოძრაობისადმი თავის დადებით განწყობას არ მალავდა.²¹

იმის მიუხედავად, რომ მსოფლიო საპატრიარქო ბულგარეთის ეკლესიას სქიზმის შეწყვეტაში მაქსიმალურად დაეხმარა, ერთი მხრივ რუსული გავლენებისა და მეორე მხრივ, თავად ბულგარეთის შიდა პოლიტიკური ვითარების გამო, ბულგარეთის ეკლესია მაინც ღიად დაუპირისპირდა კონსტანტინოპოლის საყდარს. ამ ვითარების შესახებ საკმაოდ ვრცლად წერს ბულგარელი პროფესორი დანიელა კალკანდიევა: „1948 წლის სექტემბერში ბულგარეთის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პოლიტბიურომ ადგილობრივი ეკლესიის საპატრიარქოს რანგში აყვანის გადაწყვეტილება მიიღო. სახელმწიფოს ათეისტი მეთაურების აზრით, ეს საეკლესიო რანგი „დემოკრატიულ ბანაკში“ მყოფ მართლმადიდებელ ეკლესიებს დასავლური ქრისტიანობის წინააღმდეგ ბრძოლაში დაეხმარებოდა. პარალელურად, ბულგარეთის წმინდა სინოდი აიძულეს კავშირი გაენწყვიტა კონსტანტინოპოლის მსოფლიო საყდართან. ამ თვალსაზრისით, ბულგარეთის რელიგიურ საქმეთა საბჭო დაჟინებით ამტკიცებდა, რომ კონსტანტინოპოლის პატრიარქის მსოფლიო ტიტულმა დაკარგა თავისი მნიშვნელობა და რომ მისი მეთაური მხოლოდ კანონიერი ადგილობრივი ეკლესიის ხელმძღვანელი იყო. ბულგარეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის დედაეკლესიისაგან ჩამოშორების პირველი ნაბიჯი 1950 წლის 6 აპრილს, დიდხუთშაბათს გადაიდგა, როდესაც ბულგარეთის ეპისკოპატმა საკუთარი ეკლესიისთვის თავად მოამზადა წმინდა მირონი, ნაცვლად იმისა, რომ ამისთვის კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოსაგან აელო ნებართვა. ამ ქმედებამ, ბულგარეთის ეკლესიის მიერ კონსტანტინოპოლის დედაეკლესიის წინაშე, 1945 წელს, ავტოკეფალიაზე მოლაპარაკების პროცესში ნაკისრი ვალდებულება დაარღვია. შემდეგი ნაბიჯი

²¹ Kalkandjieva D., *The Russian Orthodox Church, 1917–1948, From Decline to Resurrection*, Routledge 2015, 272-277.

1951 წლის 3 იანვარს გადაიდგა, როცა წმინდა სინოდმა მიიღო ახალი საეკლესიო სტატუსი, რომლითაც ბულგარეთის მართლმადიდებელი ეკლესია საპატრიარქოდ განისაზღვრა. ორი წლის შემდეგ ბულგარეთის პატრიარქის გამო-სარჩევად მოწვეულ იქნა ადგილობრივი საეკლესიო კრება, რომელმაც ოფიციალურად დაამტკიცა ბულგარეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის საპატრიარქო პატივი. კონსტანტინოპოლის დედაეკლესიასთან თათბირის ნაცვლად ეს რუსეთის ეკლესიასთან კონსულტაციებით გადაწყდა და შესაბამისად, აღიარებულ იქნა საბჭოური გავლენის ქვეშ მყოფი ყველა მართლმადიდებელი ეკლესიის მიერ.²²

1971 წელს, ბულგარეთის საპატრიარქო ტახტზე მაქსიმე (1914-2012) ავიდა, რითაც მისი რამდენიმე ათწლეულიანი მოღვაწეობა იწყება. თუმცა, ეს პერიოდი მონოტონური არ ყოფილა და მასში არაერთი სახასიათო მოვლენის გამოყოფა შეიძლება.

1992 წელს ბულგარეთში ცნობილი გახდა, რომ ბულგარეთის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პოლიტიბიურომ, 1971 წლის 8 მარტს (ე.ი. წინა პატრიარქის სიკვდილის მომდევნო დღეს), პატრიარქად მაქსიმეს არჩევა დაამტკიცა, რითაც მოციქულთა 30-ე კანონი დაირღვა.²³ ამიტომ, 1992 წლის 9 მარტს, ბულგარეთის მინისტრთა საბჭოს რელიგიის საქმეთა მმართველობამ, მაქსიმეს არალეგიტიმურობის გადაწყვეტილება მიიღო. ამავე წლის 25 ნოემბერს, ნევროკოპის მიტროპოლიტი პიმენი, მომდევნო გაფართოებული კრების მოწვევამდე, პროვინციული სინოდის ხელმძღვანელად დაადგინეს. ამ გადაწყვეტილებას მაქსიმე არ დაეთანხმა. შედეგად, ალტერნატიულმა სინოდმა მაქსიმეს ბრძო-

²² კალკანდიევა დ., ბულგარეთის მართლმადიდებელი ეკლესია და უკრაინის ავტოკეფალია (თარგმნა გოჩა ბარნოვმა). სტატი კრებულში: „მსოფლიო საპატრიარქო და უკრაინის ავტოკეფალია“, გ. ბარნოვისა და დ. ლურსმანაშვილის რედაქტორობით, სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2019, 68-69.

²³ „ეპისკოპოსი, რომელიც საერო მთავრებს დაიხმარებს და მათი მეშვეობით მიიღებს ეკლესიაში საეპისკოპოსო ძალაუფლებას, განკვეთილ და განყენებულ იქნეს, ასევე, ყველა მისი თანამოაზრე.“ მოციქულთა 30-ე კანონი.

ლა გამოუცხადა, რასაც სახელად ბულგარეთის ეკლესიის კომუნისტური მმართველობიდან გათავისუფლება დაერქვა. მაქსიმეს სინოდს გვერდში დაუდგნენ ძველი კომუნისტები, ხოლო ალტერნატიულ სინოდს კი დემოკრატიული ძალების კავშირი (UDF). სიტუაცია ჩინში შევიდა, რადგან დათმობას არცერთი მხარე არ აპირებდა. 1998 წელს პრეზიდენტმა პეტარ სტოიანოვმა (დაბ. 1952) ორი სინოდის გაერთიანების იდეა შემოიტანა. 1998 წლის შემოდგომაზე (30 სექტემბერი-1 ოქტომბერი) სოფიაში მოწვეულ იქნა საერთო მართლმადიდებლური კრება, რომელსაც ესწრებოდნენ როგორც პრესვიგენული (კონსტანტინოპოლი, ალექსანდრია, ანტიოქია), ასევე, ახალი ავტოკეფალური ეკლესიების (სერბეთი, რუმინეთი, რუსეთი) პატრიარქები და სასულიერო პირები, სადაც მაქსიმეს კანონიკური პატრიარქობა აღიარებულ იქნა, ხოლო ალტერნატიული სინოდის წევრებს კი მაქსიმეს სინოდში გაერთიანესკენ მოუწოდეს. მალევე, ალტერნატიული სინოდის წევრებმა გაბრძოლება კიდევ სცადეს. 1998 წლის 9-10 ნოემბერს მათ ცალკე სინოდი მოიწვიეს, რომელსაც 11 მიტროპოლიტი, 384 სასულიერო პირი და 730 ერისკაცი ესწრებოდა, სადაც მაქსიმეს მწყემსმთავრობის მიღებაზე უარი განაცხადეს, მაგრამ ამან შედეგი ვერ მოიტანა. 1999 წელს ალტერნატიული სინოდის პატრიარქი პიმენიც გარდაიცვალა. პიმენის ადგილზე კი მიტროპოლიტი ინოკენტი აირჩიეს, რომელსაც „სოფიის მიტროპოლიტის“ ტიტულატურა განეკუთვნა.²⁴ გარკვეული პერიოდი ვითარების რადიკალური ცვლილება არ შეინიშნებოდა.

როდესაც ამ პერიოდს ვეხებით, ერთი საინტერესო ფაქტი არ უნდა დაგვავიწყდეს. 1943 წელს, ბულგარეთის მეფე ბორის III გარდაიცვალა და ტახტზე მისი 6 წლის ვაჟი სიმეონი (დაბ. 1937) ავიდა. 1946 წელს, რეფერენდუმის შედეგად ბულგარეთში მონარქია გაუქმდა და სიმეონიც იძულებული გახდა, რომ ქვეყანა დაე-

²⁴ Kalkandjieva D., *The Bulgarian Orthodox Church*, სტატია კრებულში: "Eastern Christianity and Politics in the Twenty-First Century", edit.. Leustean L.N., New York 2015. 116-118.

ტოვებინა. თუმცა, 1996 წელს იგი ქვეყანაში დაბრუნდა და პოლიტიკურ საქმიანობაში ჩაერთო. შედეგად, 2001 წელს იგი პრემიერ მინისტრად აირჩიეს. მისი ხელმძღვანელობის პერიოდში კი მაქსიმეს პოზიციები საბოლოოდ გამყარდა. ხელისუფლება 1998 წლის კრებაზე მის არჩევას დაეთანხმა და ამავდროულად, საკუთარი გადაწყვეტილების აღწერაში ისიც დაუმატა, რომ იგი იყო „ბულგარეთის პატრიარქი და სოფიის მიტროპოლიტი“, რითაც ალტერნატიული სინოდის მეთაურს, ფაქტობრივად არანაირი ძალაუფლების არეალი აღარ დარჩა.

გამუდმებული დაძაბულობისა და სკანდალების ფონზე, ბულგარეთში ეკლესიურად მცხოვრებ ადამიანთა რიცხვი საგრნობლად შემცირდა. ამ მდგომარეობის „გამოსასწორებლად“ პატრიარქ მაქსიმეს სინოდს სურდა, რომ სკოლაში, პირველიდან ბოლო კლასამდე, რელიგიის სწავლება დაშვებულიყო. თუმცა, ამის მიუხედავად, მოსწავლეთა მხოლოდ 2% დათანხმდა რელიგიის შესწავლას. ამის შემდეგ, 2008 წელს, მაქსიმეს სინოდმა მოინდომა, რომ სკოლაში, ყველა მოსწავლისათვის, რელიგია სავალდებულო საგანი გამხდარიყო, თუმცა ამ ინიციატივამაც არ მოიგანა რაიმე შედეგი.²⁵

2012 წელს ბულგარეთში უშიშროების სამსახურის არქივების გარკვეული ნაწილის გახსნის გადაწყვეტილება მიიღეს. შედეგად აღმოჩნდა, რომ ათეისტური მმართველობის პერიოდში, თითქმის მთელი სინოდი (მაქსიმეს ხელმძღვანელობით), უშიშროებასთან თანამშრომლობდა. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ რეალურად, არქივთა სრული შემადგენლობა ხელმისაწვდომი არ გახლავთ, შედეგად, იმ რამდენიმე დარჩენილ მიტროპოლიტსაც წარსულში შეიძლება კომუნისტებთან ეთანამშრომლათ, უბრალოდ მათი დოსიეები ვერ მოიძებნა. ამ დროს, მაქსიმეს მხარდამჭერები თავად გადავიდნენ შეტევაზე და ხელისუფლებას განუცხადეს, რომ კონსტიტუციურ დონეზე ეკლესიისა და სახელმწიფოს გამიჯვნა ირღვეოდა და ეკლესიას ებრძოდნენ. ხელისუფლებამ ეს ბრალდე-

²⁵ იქვე, 122.

ბები იმ მოტივით უარყო, რომ ისინი კონკრეტულ რელიგიურ სწავლებებს კი არა, არამედ კომუნისტებთან და კომუნისტების უშიშროების ორგანოებთან სასულიერო პირების თანამშრომლობას განიხილავდნენ. სინოდის წევრებიდან რეალურად მხოლოდ ვრაცის მიტროპოლიტმა კალინიკემ გამოთქვა მწუხარება და მომხდარის გამო ხალხისგან შენდობა ითხოვა.

რაც შეეხება თავად უშიშროებასთან თანამშრომლობის ფაქტებს. ვარნას მიტროპოლიტი კირილე (1954-2013) მოსკოვის საეკლესიო აკადემიაში სწავლობდა, მაგრამ იქ გამგზავრებამდე იგი უკვე ბულგარეთის უშიშროების სამსახურის აგენტი იყო. მიტროპოლიტი იოსებ ბოსაკოვი (დაბ. 1942) და სვიმეონ კოსტანდინოვი (1926-2016) ჯერ გადმოიბირეს და მხოლოდ ამის შემდგომ ჩააბარეს აშშ-სა და დასავლეთ ევროპაში ბულგარული ეპარქიების მმართველობა. საინტერესოა ისიც, რომ ბულგარეთის უშიშროების სამსახურებმა, 8 მიტროპოლიტი ჯერ სასწავლებლად დასავლეთში გაუშვეს, ხოლო გაშვების შემდგომ კი გადმოიბირეს, მაგალითად, ვიდინის მიტროპოლიტი დომეტიანე (1932-2017) 1967-1969 წლებში საფრანგეთში, შვეიცარიასა და დიდ ბრიტანეთში იმყოფებოდა და იგი 1972 წელს გადმოიბირეს. სლივენის მიტროპოლიტი იოანიკე 1970 წელს გაუშვეს შვეიცარიაში და 1977 წელს გადმოიბირეს. ნევროკოპის მიტროპოლიტი ნათანაილი 1976 წელს გაუშვეს ათენში სასწავლებლად, მაგრამ 1980-ში გადმოიბირეს. საინტერესო ფაქტია ისიც, რომ დასავლეთ და ცენტრალური ევროპის მიტროპოლიტ სიმეონზე უშიშროების ორგანოებში, მასალების 28 ტომი არსებობდა. მას შემდეგ, რაც ეს ფაქტი მის ეპარქიაში გახდა ცნობილი, საკმაოდ დიდი მღელვარება დაიწყო, შედეგად კი რამდენიმე სამრევლო კონსტანტინოპოლის იურისდიქციაში გადავიდა.²⁶

ბულგარეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის დღევანდელ დღეზე საუბრისას არ უნდა დაგავიწყდეს, რომ საერთაშორისო დონეზე, ძალიან ხშირად, იგი რუსული პოზიციების დამცველად

²⁶ იქვე, 125-128.

გვევლინება ხოლმე. აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ 1998 წელს ბულგარეთის ეკლესიამ ეკლესიათა მსოფლიო საბჭო დატოვა,²⁷ ხოლო 2016 წელს კი კუნძულ კრეტაზე გამართულ მართლმადიდებელი ეკლესიის კრებას ბოიკოტი გამოუცხადა.

V. ალბანეთის ეკლესია

1922 წელს ალბანეთის სახელმწიფოს დამოუკიდებლობის შედეგად, ხალხშიც გაჩნდა დამოუკიდებელი ეკლესიის არსებობის სურვილი. მსოფლიო საპატრიარქო თანახმა იყო, რომ გარკვეულ პირობებზე დაყრდნობით ალბანელთათვის ავტონომია მიენიჭებინა, რაც მიუღებელი იყო იმ ალბანელებისთვის, რომლებმაც იუგოსლავიაში გამწესებული ორი რუსი ეპისკოპოსის დახმარებით, ოთხ ეპისკოპოსს დაასხეს ხელი, მათ კი 1929 წელს საკუთარი სინოდი შექმნეს. ალბანეთის თვითგამოცხადებული ეკლესია მოგვიანებით ალბანეთის სახელმწიფომ ცნო. მსოფლიო საპატრიარქომ, 1937 წელს, ალბანეთის ეკლესიის ავტოკეფალია აღიარა, მაგრამ გარკვეული კანონიკური შეზღუდვებიც დაუწესა.²⁸ ეკლესიას სათავეში მთავარეპისკოპოსი ქრისტოფორ კიში (1881-1958) ჩაუდგა, რომელსაც, საბჭთა დიპლომატები უარყოფითად ახასიათებდნენ.

1945 წლისთვის ალბანეთში 250 000 მართლმადიდებელი ცხოვრობდა, რაც ქვეყნის მოსახლეობის დაახლოებით 20%-ს შეადგენდა. როგორც სხვა ბალკანურ ქვეყნებში, ალბანეთშიც არსებობდა ყოფილ პარტიზან სასულიერო პირთა ჯგუფი, რომელიც კომუნისტებთან და ენვერ ხოჯასთან იყო დაკავშირებული. ერთ-ერთი მათგანი კი არქიმანდრიტი პაისი ვოდიჩა (1881-1966) იყო.

²⁷ ბულგარეთის ეკლესიის მიერ ემს-ს დატოვების შესახებ იხ., <<http://www.wcc-coe.org/wcc/assembly/ejubilee/9-piece6.htm>> [19.11.2022].

²⁸ ალბანეთის ეკლესიის ავტოკეფალიის შესახებ დამატებით იხ., მთავარეპისკოპოსი იობი (გეჩა), ავტოკეფალიის გამოცხადების ან აღდგენის მიზეზები მე-20 და 21-ე საუკუნეებში, თარგმნა გ. ლურსმანაშვილმა. იხ., <<https://www.palamacentre.com/2018/05/05/ავტოკეფალიის-გამოცხადების-ან-აღდგენის-მიზეზები-მე-20-და-21-ე-საუკუნეებში/>> [19.02.2022].

1948 წელს, საეჭვო ვითარებაში, მთავარეპისკოპოს ქრისტოფორს ბრალი წაუყენეს ე.წ. ლერძის ქვეყნებთან თანამშრომლობაში. ამავე წლის 10 დან 28 იანვრამდე, არქიმანდრიტ პაისი ვოდიჩას ხელმძღვანელობით, ალბანეთის ეკლესიის დელეგაცია მოსკოვში ჩავიდა. მოსკოვის წარმომადგენლებმა ფინანსური მხარდაჭერა შესთავაზეს პაისის, იმ პირობით, თუ მოსკოვის მიერ მოწვეულ კრებას დაესწრებოდა და უარს იტყოდა კონსტანტინოპოლთან თანამშრომლობაზე. ქრისტოფერი მარტო დარჩა, პაისიმ მხარდაჭერა გამოუცხადა მოსკოვსა და ენვერ ხოჯას. თუმცა, პრობლემა იმაშიც მდგომარეობდა, რომ ალბანეთში, ეპისკოპოსთა არასაკმარისი რაოდენობის გამო, ახალ ეპისკოპოსთა ხელდასხმა შეუძლებელი იყო. ამიტომ ალბანურმა მხარემ რუსეთს თხოვა ის, რაც იმ მომენტში მოსკოვს ყველაზე მეტად აწყობდა – ალბანეთში ხელდასხმებისთვის ეპისკოპოსი გაეგზავნა.

მოსკოვმა დრო არ დაკარგა. 1948 წლის 14 აპრილს უფგოროდისა და მუკაჩევსკის ეპისკოპოსი ნესტორ სიდორუკი (1904-1951) ორ მღვდელთან ერთად ტირანაში გაიგზავნა, სადაც ეპისკოპოსთა ხელდასხმაში უნდა მიეღოთ მონაწილეობა. ალბანეთში ჩასულელებს საბჭოთა ელჩი დახვდათ, რომელმაც თითოეულ კანდიდატზე შესაბამისი ინფორმაცია მიაწოდა მათ. ამავე დროს, მოსკოვში არსებულმა რელიგიის საქმეთა საბჭომ გადაწყვიტა, რომ არქიმანდრიტ პაისის კანდიდატურა მისაღები იყო ეპისკოპოსად კურთხევისთვის. 18 აპრილს მთავარეპისკოპოსმა ქრისტოფერმა და ეპისკოპოსმა ნესტორმა პაისის ხელი დასხეს და იგი კორჩეს ეპისკოპოსი გახდა. რის შემდეგაც, მალევე, მოსკოვის დახმარებით, პაისიმ ეპისკოპოსად ხელდამსხმელი ქრისტოფორი მთავარეპისკოპოსობიდან გადააყენა.²⁹ 1958 წელს ქრისტოფერი მონამლეს და გარდაიცვალა.

²⁹ სტალინური პერიოდის ალბანეთის ეკლესიის შესახებ იხ., Kalkandjieva D., *The Russian Orthodox Church, 1917–1948, From Decline to Resurrection*, Routledge, 2015, 283-285.

ალბანეთში 1966-1969 წლის იდეოლოგიური და კულტურული რევოლუციის შედეგად, ქვეყანაში რელიგიური რიტუალები კანონგარეშედ გამოცხადდა, ხოლო საკუთრივ ქვეყანა კი „ათეისტური სახელმწიფო“ გახდა. 1991 წლისთვის ქვეყანაში ალბანელი ეპისკოპოსი ფაქტობრივად არ არსებობდა, ხოლო რამდენადაც 1967-1991 წლებში ხელდასხმა აღარ აღსრულებულა, მხოლოდ 15 მღვდელი და 3 დიაკონი იყო ცოცხალი, რომლებიც უკვე საკმაოდ ასაკოვნები იყვნენ. 1991 წლის იანვარში, ამ ქვეყანაში მსოფლიო პატრიარქის ეგზარქოსად ანასტასიოს იანულატოსი (დაბ. 1924) გაიგზავნა. ალბანეთის მთავრობა ვიზის მიცემას აჭიანურებდა, მაგრამ საბოლოოდ, 1991 წლის 16 ივლისს იანულატოსი ალბანეთში მაინც ჩავიდა. 1992 წლის 24 ივნისს, მსოფლიო საპატრიარქოს სინოდში, ანასტასიოსი ტირანის, დურეშისა და სრულიად ალბანეთის მთავარეპისკოპოსად, ხოლო სამი სხვა სასულიერო პირი კი ალბანეთის ახალი წმინდა სინოდის წევრებად გამოირჩიეს. ამერიკაში მსხემი ალბანელი მართლმადიდებელი ეკლესიისთვის (AAOCA, რომლის წევრებიც ალბანეთის მართლმადიდებელთა 85%-ს შეადგენდნენ) ანასტასიოსი, მისი ეთნიკურობის გამო (ეროვნებით ბერძენი) მიუღებელი იყო. ამერიკაში მცხოვრებ ალბანელ მართლმადიდებელთა შორის, მეორე ჯგუფიც არსებობდა (OACA), რომლებიც მსოფლიო საპატრიარქოს იურისდიქციაში იყვნენ. მათთვის ანასტასიოსი მისაღები იყო. მიუხედავად დიდი წინააღმდეგობისა, ანასტასიოსი ქვეყანაში მაინც დარჩა და საკმაოდ სერიოზული ღონისძიებებიც გაატარა. მაგალითად, 2008 წლის მარტში, ბოსტონში მდებარე წმინდა გიორგის ალბანურ მართლმადიდებლურ ტაძარში, AAOCA-სა და OACA-ს წარმომადგენლებმა ალბანურ ენაზე ერთობლივი მსახურება აღავლინეს.³⁰

³⁰ Pano N., *The Orthodox Autocephalous Church of Albania, Eastern Christianity and Politics in the Twenty-First Century*, Edited by L.N. Leustean, New York, 2014, 231-234.

მთავარეპისკოპოსი ანასტასიოსი დღემდე ალბანეთის ეკლესიის მწყემსმთავარია და აქტიურადაა ჩართული ქვეყანაში საღვთისმეტყველო განათლების, სოციალური პრობლემების გადაჭრისა და მოსახლეობის გაერთიანების პროცესებში.

VI. ჩრდილოეთ მაკედონია

ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე მდებარე კიდევ ერთი ქვეყანა, რომელიც მართლმადიდებლობისა და ნაციონალიზმის ელემენტებთან საკმაოდ მჭიდროდაა დაკავშირებული ჩრდილოეთ მაკედონია გახლავთ. მეტი თვალსაჩინოებისთვის შეიძლება გავიხსენოთ, რომ 1986 წელს ჩატარებული გამოკითხვის მიხედვით, მაკედონიის მოსახლეობის 86% თავს მართლმადიდებლად მიიჩნევდა. 1991 წლისთვის, მაკედონიის მართლმადიდებელ ეკლესიას 1 355 816 წევრი ჰყავდა, რაც მთელი მოსახლეობის 66%-ს შეადგენდა.³¹

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, მაკედონიის სოციალისტურ რესპუბლიკაში, სერბეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის გავლენისგან გათავისუფლებისა და ავტოკეფალური ეკლესიის ჩამოყალიბების პროცესები დაიწყო.³² 1967 წელს, მაკედონიის სასულიერო და საერო პირთა კრებამ, სერბეთის ეკლესიისგან დამოუკიდებლობა გამოაცხადა. ეს ყველაფერი სერბული მხარისთვის მიუღებელი გახლდათ. სლობოდან მილოშევიჩმა (1941-2006), 1992 წელს, მაკედონიის ხელახლა შემოერთებისთვის იქ პარალელური საეკლესიო იერარქია დააფუძნა. 1997 წელს იუგოსლავიამ მაკედონიის დამოუკიდებლობა კი სცნო, თუმცა ამით, მაკედონიის

³¹ იხ., <<http://www.sobranie.mk/en/default-en.asp?ItemID=9F7452BF44EE814B8DB897C1858B71FF>> [15.11.2022], ციტატის წყარო: Cepreganov T., Angelovska-Panova M., Zajkovski D., The Macedonian Orthodox Church, Eastern Christianity and Politics in the Twenty-First Century, Edited by Leustean L.N., New York 2014, 426.

³² დეტალურად ჩრდ. მაკედონიის ეკლესიის ავტოკეფალიისთვის ბრძოლის ისტორიის შესახებ იხ., Živkovic N., The "Macedonian Orthodox Church" and the rejection of the Niš Agreement in 2002, Orthodox Religion and Politics in Contemporary Eastern Europe On Multiple Secularisms and Entanglements, edit. Köllner T., NY, 2019, 214-232.

ეკლესიისთვის რადიკალურად არაფერი შეცვლილა.³³ სერბეთის მართლმადიდებელ ეკლესიასა (SOC) და მაკედონიის მართლმადიდებელ ეკლესიას (MOC) შორის 2002 წლის 17 მაისს, ქალაქ ნიშ-ში შეთანხმება შედგა, რომლის მიხედვითაც MOC ხდებოდა არა ავტოკეფალური, არამედ ავტონომიური და სახელად „ოხრიდის სამთავარეპისკოპოსო“ (OOA) ეწოდებოდა. სერბეთის ეკლესიის მხრიდან, ოხრიდის სამთავარეპისკოპოსოს სათავეში ჩაუდგა მთავარეპისკოპოსი იოანე ვრანისკოვსკი (დაბ. 1966), თუმცა, ამ შეთანხმებამ პრაქტიკულად არ იმოქმედა და ჩრდილოეთ მაკედონიის შესაბამისი ორგანოები დღემდე მაინც არ აღიარებენ OOA-ს და მას ოფიციალურად არც არეგისტრირებენ. რუსეთის ეკლესიამ SOC-სა და MOC-ს მედიაცია შესთავაზა. დაპირისპირებულ მხარეებს შორის კიდევ ერთი შეხვედრა 2009 წლის 7 დეკემბერს გაიმართა და რუსეთის ეკლესიის მხრიდან მასში ნიკოლაი ბალაშოვი მონაწილეობდა, რომელიც, მაკედონიის ეკლესიის ავტოკეფალიის მოთხოვნას უკრაინულ საეკლესიო ვითარებას ამსგავსებდა.³⁴

მაკედონიაში 2017 წელს სახელისუფლებო ცვლილებები მოხდა და ავტოკეფალიის მიღებისადმი ბრძოლაც აქტიურ ფაზაში გადავიდა. ოფიციალურმა სკოპიემ მეზობლებთანაც (ბულგარეთი³⁵ და საბერძნეთი) ურთიერთობათა გაუმჯობესება მოახერხა (აღსანიშნავია პრესპონის შეთანხმება, რომლის თანახმადაც საბერძნეთსა და ჩრდ. მაკედონიას შორის, ამ უკანასკნელის სახელის ირგვლივ არსებული დავა წარმატებით მოგვარდა).³⁶

³³ Buchenau K., The Serbian Orthodox Church. სტატია კრებულში: Eastern Christianity and Politics in the Twenty-First Century, Edited by. Leustean L.N., New York 2014, 85-86.

³⁴ Cepreganov T., Angelovska-Panova M., Zajkovski D., The Macedonian Orthodox Church, Buchenau K., The Serbian Orthodox Church. სტატია კრებულში: Eastern Christianity and Politics in the Twenty-First Century, Edited by. Leustean L.N., New York 2014, 429.

³⁵ ჩრდ. მაკედონიისა და ბულგარეთის შეთანხმება იხ., <<https://balkaninsight.com/2017/08/01/macedonia-bulgaria-sign-friendship-treaty-08-01-2017/>> [19.11.2022].

³⁶ ჩრდ. მაკედონიისა და საბერძნეთის შეთანხმების შესახებ იხ., <<https://balkaninsight.com/2018/06/17/macedonia-greece-sing-historic-name-deal-06-17-2018/>> [19.11.2022].

აუცილებლად უნდა აღვნიშნოთ ისიც, რომ 2017 წელს ჩრდილოეთ მაკედონია ბულგარეთისგანაც (რომლის დედაეკლესიად აღიარებისთვისაც იგი მზად იყო) კი ცდილობდა ავტოკეფალიის მიღებას. ამ კუთხით ცალკეული ნაბიჯებიც გადაიდგა, თუმცა, ბულგარეთის მხარემ უარი განაცხადა ჩრდ. მაკედონიელთა მოთხოვნის შესრულებაზე.³⁷

დაახლოებით იმ პერიოდში, როდესაც პეტრე პოროშენკომ, უკრაინის ავტოკეფალიასთან დაკავშირებით აქტიური ნაბიჯები გადადგა, ჩრდ. მაკედონიის პრემიერ მინისტრმა ზორან ზაევმაც (დაბ. 1974) ავტოკეფალიის მიღების თხოვნით მიმართა მსოფლიო საპატრიარქოს. ფანარში საკითხის განხილვა დაიწყო. დაპირისპირებულ მხარეებს მსოფლიო პატრიარქმა მედიატორის როლი შესთავაზა და თავისთან მიიპატიჟა,³⁸ თუმცა ეს მოწვევა სერბეთის ეკლესიამ უაპელაციოდ უარყო.³⁹

2022 წლის 24 მაისს, სერბეთის ეკლესიის პატრიარქმა პორფირიმ, საზეიმოდ განაცხადა, რომ სერბეთის მართლმადიდებელი ეკლესია აღიარებს ჩრდილოეთ მაკედონიის ავტოკეფალიას.⁴⁰ როგორც ოფიციალური ბელგრადისთვის, ასევე სკოპიესა და მსოფლიო საპატრიარქოსთვის, ეს გადაწყვეტილება მისაღები აღმოჩნდა, თუმცა, ჩრდილოეთ მაკედონიის მართლმადიდებელი ეკლესიის სამართლებრივი სტატუსისა და სტრუქტურის შესახებ, გარკვეული კითხვის ნიშნები ამ დრომდე არსებობენ.

³⁷ ჩრდ. მაკედონიის მიერ, ბულგარეთის ეკლესიისგან ავტოკეფალიის თხოვნის შესახებ იხ., <<https://sofiaglobe.com/2017/12/22/bulgaria-macedonia-orthodox-church-committees-meet-to-discuss-autocephaly/>> და <<https://balkaninsight.com/2017/11/20/macedonian-church-asks-bulgarian-brethren-for-backing-11-20-2017/>> [19.11.2022].

³⁸ მსოფლიო პატრიარქის მხრიდან ჩრდ. მაკედონიისა და სერბეთისთვის შუამავლის როლის შეთავაზების შესახებ იხ., <<https://orthodoxtimes.com/initiative-of-ecumenical-patriarch-to-resolve-the-issue-of-the-church-of-skopje/>> [19.11.2022].

³⁹ ჩრდ. მაკედონიის მხრიდან, მსოფლიო საპატრიარქოსგან ავტოკეფალიის მოთხოვნის შესახებ იხ., ზოგდანოვსკი ა., სერბეთის ახალი პატრიარქი და ძველი ტერიტორიული პრობლემების ტვირთი, თარგმნა გ. ლურსმანაშვილმა, იხ., <<https://publicorthodoxy.org/ka/2021/02/18/8543/>> [19.11.2022].

⁴⁰ Serbian Orthodox Church Recognizes Independence Of Orthodox Church In North Macedonia, იხ., <<https://www.rferl.org/a/serbian-orthodox-church-north-macedonia-independence-recognized/31865915.html>> [11.11.2022].

VII. მონტენეგრო

პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ, მონტენეგროს სამეფო გაუქმდა და იგი იუგოსლავიის ნაწილი გახდა. იუგოსლავიის დაშლის შემდეგ ამ ქვეყანამ სერბეთთან ერთად, სერბეთისა და მონტენეგროს რესპუბლიკა ჩამოაყალიბა. 1993 წლის შემოდგომაზე, ქალაქ ცეტინიეში მონტენეგროს მოქალაქეებმა დამოუკიდებელი ეკლესიის დაფუძნება გამოაცხადეს,⁴¹ რომელსაც სახელად ეწოდა **Montenegrin Orthodox Church** (“Crnogorska Pravoslavne Crkve”, შემოკლებით – **CPC**). აღსანიშნავია ისიც, რომ ეს ფაქტი მოხდა ქალაქ ცეტინიეში და არა დედაქალაქ პოდგორიცაში, რამდენადაც ცეტინიე მონტენეგროს კულტურულ დედაქალაქად მიიჩნევა და მონტენეგროს სამეფოს დაცემამდე, სწორედ იქ იმყოფებოდა ხოლმე სამეფო ოჯახიც.⁴²

2003 წელს ჩატარებული რეფერენდუმის შედეგად, მონტენეგრო დამოუკიდებელი სახელმწიფო გახდა, რამაც დამოუკიდებელი სახელმწიფოს ქონის სურვილი ხალხში კიდევ უფრო მეტად გაზარდა. თუმცა, სერბეთის ეკლესიისთვის ეს იდეა პრინციპულად მიუღებელი იყო.

პროცესებში ახალი დეტალები 2019 წლის დეკემბერში გამოჩნდნენ, როდესაც მონტენეგროს პრეზიდენტ მილო დუკანოვიჩის (დაბ. 1962) აქტიურობით ქვეყანაში რელიგიის თავიუფლების შესახებ სპეციალური კანონი მიიღეს. „სერბეთის მართლმადიდებელმა ეკლესიამ ეს ნაბიჯი მონტენეგროში, მის იურისდიქციაში პირდაპირ ჩარევად აღიქვა, რამდენადაც მიიჩნევდა, რომ კანონის გარკვეული ასპექტები მის საეკლესიო საკუთრებას ეწინააღმდეგებოდნენ და მონტენეგროს ეკლესიის სერბეთისგან გამოყოფას

⁴¹ Buchenau K., *The Serbian Orthodox Church*. სტატია კრებულში: *Eastern Christianity and Politics in the Twenty-First Century*, Edited by. Leustean L.N., New York 2014, 85.

⁴² Saggau H. E., *The Self-Proclaimed Montenegrin Orthodox Church*, Copenhagen, 2017, 35.

უნყობდნენ ხელს. 2019 წელს მიღებული კანონის მიხედვით, 1918 წლამდე (იმ წლამდე, როდესაც მონტენეგრო სერბეთთან გაერთიანდა) აგებული ყველა სახის რელიგიური უძრავი ქონება სახელმწიფოს საკუთრება ხდებოდა.⁴³

ამ კანონმა სერბეთის ეკლესიაში დიდი უკმაყოფილება გამოიწვია და შედეგად მონტენეგროში სერბეთის ეკლესიის პირდაპირი ჩარევით ანტისამთავრობო გამოსვლები დაიწყო. სერბეთს ღიად უჭერდა მხარს რუსეთი. უფრო მეტიც, მონტენეგროში, საკუთარ სასულიერო პირებთან ერთად ჩავიდა უკრაინაში არსებული რუსული ეკლესიის მეთაური ონუფრი და სერბული პოზიციის მხარდამჭერ ღონისძიებებში მიიღო მონაწილეობა.⁴⁴ ეს პროცესები ხელისუფლების ცვლილებით დასრულდა. შედეგად, ახალ პრემიერ მინისტრად ზდრავკო კრივოკაპიჩი (დაბ. 1958) აირჩიეს, რომელიც საკუთრი პრო-სერბული პოზიციით იყო ცნობილი. საბოლოოდ, „ახალი პრო-სერბული ხელისუფლების არჩევით, მონტენეგროს დამოუკიდებელი ეკლესიის ჩამოყალიბების იმედებმაც გადაინია, რამდენადაც ამ იმედების მთავარ პოლიტიკურ აქტორს – პრეზიდენტ დუკანოვიჩს ამგვარი მცდელობების განხორციელების საკმარისი (საერთაშორისო) ბერკეტი აღარ აქვს.“⁴⁵

VIII. დასკვნა

წარმოდგენილი თემით ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე არსებული დამოუკიდებელი სახელმწიფოებისა და მათთან დაკავშირებული საეკლესიო პოლიტიკის შესახებ გვსურდა საუბარი. დასკვნის სახით შეგვიძლია იმის თქმა, რომ თითქმის უკლებლივ ყველა

⁴³ ბოგდანოვსკი ა., სერბეთის ახალი პატრიარქი და ძველი ტერიტორიული პრობლემების ტვირთი, იხ., <<https://publicorthodoxy.org/ka/2021/02/18/8543/>> [19.11.2022].

⁴⁴ მიტროპოლიტ ონუფრის მონტენეგროში ვიზიტის შესახებ იხ., <<https://orthochristian.com/128957.html>> [19.11.2022].

⁴⁵ ბოგდანოვსკი ა., სერბეთის ახალი პატრიარქი და ძველი ტერიტორიული პრობლემების ტვირთი, იხ., <<https://publicorthodoxy.org/ka/2021/02/18/8543/>> [19. 11. 2022].

წარმოდგენილ მაგალითში, მართლმადიდებლობა და ეროვნულობა გარკვეულწილად სინონიმად გაიგებოდა და დაძაბულობის გამომწვევი ძირითადი მიზეზებიც სწორედ მასთან იყვნენ დაკავშირებული. აუცილებლად უნდა აღვნიშნოთ ისიც, რომ ყველა ქვეყანაში, სადაც კომუნისტური ხელისუფლება არსებობდა, მართლმადიდებელი ეკლესიის სასულიერო პირთა დიდი ნაწილი უშიშროების ორგანოებთან აქტიურად თანამშრომლობდა. იმის თქმაც შეგვიძლია, რომ კომუნისტური მმართველობის მქონე ქვეყნებში მსხემ ეკლესიათა *a priori* მსხვერპლად გამოცხადება, ისტორიულად გაუმართლებელ მიდგომად მიგვაჩნია, რამდენადაც, ცალკეულ სასულიერო პირთა შევიწროების, დევნის, წამებისა თუ შევიწროების გვერდით, საარქივო კვლევაზე დაფუძნებული უამრავი ფაქტიც არსებობს, რომელიც სასულიერო პირთათვის, კომუნისტური მმართველობიდან მიღებულ მატერიალურ სარგებელზე მეტყველებს. საყურადღებოა ისიც, რომ იმპერიათა დაშლის შემდეგ, მათი სამართალმემკვიდრე ორგანოები, იმპერიაში შემავალი ქვეყნების დამოუკიდებლობას ვერ ეგუებიან და ამ იდეისთვის ხელის შეშლას ყოველანაირად ცდილობენ. სამწუხაროა, რომ ამ პროცესებში, ძალიან ხშირად, მართლმადიდებლობა უბრალოდ პოლიტიკურ იარაღადაა გამოყენებული და მას ქრისტეს სახარებისეულ სწავლებებთან კავშირი არ აქვს. ამასთანავე, საკმაოდ საყურადღებოა ის ფაქტიც, რომ ისტორიის, ტრადიციის, გეოგრაფიული მდებარეობისა თუ სხვა ფაქტორების მიუხედავად, ეკლესიები ყოველთვის ეწინააღმდეგებიან იმ საარქივო მასალების გახსნას, რომლითაც უშიშროების სამსახურებთან ცალკეული სასულიერო პირების ურთიერთობა დასტურდება. ასეთ შემთხვევებში მიგვაჩნია, რომ როგორც საზოგადოებამ, ასევე, სახელმწიფომ, პრინციპული პოზიცია უნდა დაიკავოს და მოსახლეობამ იმ კონკრეტულ ისტორიულ ფაქტებზე და წყაროებზე წვდომა მიიღოს, რომლებიც ისტორიული წარსულის გასაგებად აუცილებელნი არიან.

ORTHODOXY IN THE MODERN BALKANS AND ITS POLITICAL ASPECTS

Guram Lursmanashvili*

There are many aspects related to the Balkans of the 20th-21st centuries, which can be discussed in a global context. The aim of this paper is to analyze the local Orthodox Churches of Balkans and the relationship between the Church and the state there.

In the twentieth century, the interests of a number of political leaders, forces and ideologies intersected on the Balkans. For example, The Balkan Peninsula was a very important strategic place in the Soviet Union, therefore, it actively tried to spread its influence on the political processes developed there, which directly affected the local Orthodox churches. On the other hand, In the 20th century, a number of countries of the Balkans were ruled by dictatorial and authoritarian regimes, whose leaders had significant power (Enver Khoja, Josip Broz Tito, Todor Zhivkov, Slobodan Milosevic, Nicolae Ceausescu, etc.), which also left its mark on the local Orthodox churches. This paper discusses what kind of relations were among the Orthodox clergy and the state in Balkans, to what extent the security services interfered in the Church's activities and how all this was reflected in the present day.

Keywords: Balkans, Orthodox Church, Security services, Church and State relationships, Autocephaly.

* Master of Theology, Ph.D. Candidate, Assistant, Director of the Institute for Theology and Philosophy at Sul Khan-Saba Orbeliani University.